



Sámediggeválgga 2021

Válgaprográmma



Valgábiire 1 Nuortaguovlu

1. Bjarne Store-Jakobsen
2. Kirsten Harila
3. Elin Mathisen
4. Gjermund Skøyen Varsi
5. Anne Lise Varsi
6. Kirsten Berit Hætta Guttorm
7. Jon Isak Ballari
8. Ellen Ragna Guttorm Knutsen
9. Jon Rønningen
10. Per Ove Roska

Valgábiire 2 Ávjobárri

1. John Nystad
2. Svein Arild Mienna
3. Marte Anti
4. John David Utsi Gaup
5. Måret Johanna Huuva
6. Laila Sara Hegge
7. Janne Eilen Mienna Guttorm
8. Sammol Jovnna Nystad
9. Ellen Brita Anti
10. Klemet Ingolf Kildedam
11. Turid Turunen
12. Torger Måhtte Somby Sandvik

Valgábiire 3 Davviguovlu

1. Klemet Anders N. Sara
2. Merete Kurrap
3. Per Anton Mikkelsen Utsi
4. Inger Anne Gaup
5. Ole Ailo Buljo
6. Solbjørg Kurrap
7. Ina Kristin Dalseng
8. Ellen Brita Eira
9. Per Anders A. Sara
10. Ole Sammol Buljo

Valgábiire 4 Gáisi

1. Anna Cuicka Sjursen
2. Odd Inge Sandberg
3. Gørán Stensrud
4. Berit Louise Utsi
5. Nils Ole Henrik Oskal
6. Anne-Berit Påve Kristiansen
7. Ole Måhtte Scheie Anti
8. Linn Ida Brattli Kristiansen
9. Jon-Arne Jørstad
10. Vera Eriksen
11. Gørán Lind
12. Per Bjørn Lakselvnes

1. Valgábiire 5 Viesttarmearra

2. Robert Vars Gaup
3. Ida Sofie Brandsegg
4. Kåre Thomassen
5. Laila Øivand Inga
6. Nina M. Iversen
7. Gunnar Pedersen
8. Elfrid Boine
9. Geir Olsen
10. Inghild Sjølli
11. Jørn Ingmar Reinås

Valgábiire 7 Lulli-Norga

1. Ann-Elise Finbog
2. Inga Anna Helene Fossli
3. Per Heimly
4. Ronja Vaara Sannerud
5. Mikkel Gaup
6. Adrian Angelico Voje
7. Tatjana Nevenke Kolpus
8. Ingrid Frivold-Storli
9. Torgeir Hermansen Halvari
10. Nikolai Alther Somby
11. Vegard Holtås
12. Gard Andreas Frantzen

1 Politihkalaš vuođđooaidnu

Mii sápmelaččat leat eamiálbmot Norggas, Ruotas, Suomas ja Ruoššas.

SáB bargá min oktasaš vuoigatvuodaid ovdii.

SáB vuođđuda politihkas ásahuvvon olmmošvuoigatvuodaide ja sámeálbmoga filosofijii ja luonduuádde-jumpái. Sámi vierut ja riekteáddejumit biddjojít vuođđun luondduriggodagaid hálddašeapmái ja geavaheapmái.

SáB áigu váfistit sápmelaččaid searvevuoda báikká-laččat, sisriikkalaččat ja riikkaidgaskasaččat.



2 Vuoigatvuodat

Mis sámiin lea vuoigatvuohta nannet ja ovddidit giellamet, identitehtamet, filosofijiamet ja kultuvrralaš ja vuoinjalaš ovdanbuktimiiddámét. Min ealáhusat ja eallinvuogit leat áiggiid čada ceavzilis vuogi mielde sajáiduhttán, sihkkarastán ja fievrídan ávnnaslaš vuođu sámi servodahkii. SáB áigu bargat dan ovdii ahte;

- sámiide galgá addit lassj ja realistalaš ruđalaš resurssaid sámi servodaga nannemii ja ovdánahttimii min eavttuid vuodul
- sámijin, beroškeahttá gos ássat, galgá leat oamastus min álgovuoigatvuodaide sámi guovlluin
- min ruovttuguovluovoigatvuodat galget rievttálaččat suodjaluvvot
- nationálastáhtat galget doahttalit riikkaidgaskasaš konvenšuvnnaid, ON eamiálbmotjulggaštusa ja lágaid mat suodjalit eamiálbmogiid vuoigatvuodaid. Dáid galgá siskálastit nationala lágaide ja addit ovdasají ovdalii nationála lágaide, láhkaásahusaid ja merremiid

3 Riikkaidgaskasaš ovttasbargu eará eamiálbmogiiguin

SáB oaivvilda ahte galgá ovdánahttit ja nannet oktavuođa eará eamiálbmogiiguin ja vehádatálbmogiiguin. Dán barggus galget vuoruhuvvot eanavuoigatvuodat sihke riikkadásis ja riikkaidgaskasaččat. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- riikkaidgaskasaš bargu nannejuvvo ja ovdánahttojuvvó
- eanavuoigatvuodat riikkadásis ja riikkaidgaskasaččat vuoruhuvvoint
- stipeandaortnegat ásahuvvojít eamiálbmotoahpuide
- riikkaidgaskasaš konvenšuvnnat ja julggaštusat doahttaluvvoint



4 Riddo- ja vuotnaguovllut

SáB áigu bargat dan nammii ahte ássan min riddo- ja vuotnaservodagain lassánivččii. Manjimuš logeneajarjagiid guolástuspolitihka geažil lea ássan geahpeduvvomin min riddo- ja vuotnaservodagain. SáB áigu bargat lassi eriid nammii riddo- ja vuotnafatnasiidda main galgá leat vuovdingeatnegasvuhta. Guolleastit geain leat gádderustte-gat riddoguovlluin eai beasa dál oastit doarvái varas guliid trolárfatnasiin go dieid fanaaseaiggádat eai doala vuovdingeatnegasvuoda. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- riddoguolástanlázdegotti evttohus NOU 2008:5 boahtá doibmii ja siskálastojuvvo gustojeaddji norgga guolástuspolitihkkii
- stuorát guolleearit sirdoit trolárfatnasiin vuotna- ja riddofatnasiidda sihkkarastin dihtii ássama min riddo- ja vuotnaguovlluin
- guolástusrusttegiidda rittus galgá sihkkarastit varasguoli ja buriid doallodiliid
- ásahuvvo sierra sámi/eamiálbmot guolástanavádat

Hehtten dihtii ahte varas guolli sáddejuvvo eret riikkas, áigu SáB bargat dan nammii ahte guolástuspolitihkas dohkkeha čuovvovaš njuolggadusaid:

- ásahuvvo birasdivat go lágora galmmihuvvon varas guoli, nu ahte šattašii heajos ekonomiija varasgálvvuid eksporteret
- Trolárfatnásat ja stuorra-riddo goast tideaddijit masset 20 % sin earis čuovvovaš earrejagi jus dát leat eksporteren varas guoli
- eearit maid válđá eret trolárfatnasiin ja stuorra-riddo goastideaddjiin varasguolle-eksportta geažil, sirdoit vuotna- ja riddofatnasiidda

5 Luondu- ja riggodathálldašeapmi

Luondu- ja birasgáhtten lea Sámeálbmot Bellodahkii vuoruhuvvon bargu. Dán suođul áigu SáB bargat dan nammii ahte:

- riikkaidgaskasaš konvenšuvnnat ja direktiivvat doahttalit eamiálbmogiid vuoigatvuođa iešmearrideapmáí
- ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdánahttin doahttaluvvo ja nannejuvvo
- multinationála fitnodagat eai oaččo lobi bohkat minerálaid almmá Sámedikki lobi haga
- nationála ja internationála direktiivvat eai galgga leat sámi ealáhusaide hehtte-hussan



- bieggaturbjinnaid ceggemat nannámis ja čáziin bissehuvvojít, ja ovdalis addojuvvon konsešuvnnat gessojuvvojít ruovttoluotta
- huksejeaddji gohčohallo máksit buhtadusa luondu ja ealáhusaide dagahan vahága ovdas
- huksejeaddji divvu luondu vahágiid rusttetdoaimma oktavuođas

6 Gávpotsámiide doaibmaplána

Eanet sámit válljejit ásaiduvvat gávpogiidda ja čoahkkebáikkiide, nu ahte dál leat márja buolvva sámit riegádan ja bajásšaddan gávpogiin. Danne lea dehálaš bargat oadjebas, eleš sámi servodagaid nammii gávpogiin ja čoahkkebáikkiin. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- Sámediggi ráhkada gávpogiidda sierra doaibmaplána
- gielddat ja fylkagielddat nannejit gealbbuset sámegielas, kultuvras ja historjjás
- ceggejuvvojít eanet sámi kultur- ja giellaguovddážat, mas Bergen dán bajis vuoruhuvvo
- eanet sámi mánáidgárddit ásahuvvojít, ja dálá sámi mánáidgárddit nannejuvvojít
- sámi mánáid ja nuoraid bajásšaddaneavttut oadjuduvvojít ja nannejuvvojít
- gávpotássi sámi eallilan olbmuide sihkkarastojuvvo buorre eallin



7 Ealáhuspolitihkka

SáB vuodđooaidnu ealáhusovdáneamis lea vuodđuduuvvon ceavzilis prinsihppii, mii mearkkaša ahte ávkkástallan lea dan badjebáhcagis maid luondu ieš sáhttá šaddadit. Min ealáhusat ja eallinvuogit leat áiggiid čađa sámi servodahkii sajáiduhttán ja sihkkarastán ávnناسلاش vuodu ceavzilis vuogi mielede. Sámi árbevirolaš ealáhusat leat dehálaččat sámi servodahkii ja galgá danne daid sihkkarastit ja nannet. Eamiálbmot-perspektiiva ja árbevirolaš máhttu galget vuhttot buot ealáhuspolitihkas. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- huksejeaddjít leat geatnegasat láhčit dili doaibmi ealáhusaide jus galggašit oažžut lobi nuppástuhttit eatnamiid geavaheami
- birrasa deasta galgá gustot ovddabeale kommersiealla beroštumiid deastta
- ruđalaš doarjaortnegat galget gustot seamma vuoden buot sámiide
- ásahuvvo sierra riikkaidgaskasaš sámi mätkeeláhusorgána mii galgá ovddasvástidit márkanfievrridit ja vuovdit sámi guoski mätkeeláhusbuktagiid
- sihkkarastojit buorit eavttut duodjái ealáhussan

- sáivačáhce- ja johkabivdu galgá sihkkarastojuvvot historjjá ja árbvieruid guotkku
- báikeolbmot galget luondduriggodagaid hálldašit
- boazodoallu guovddásámi ealáhussan ja dehálaš kultuguoddin, ferte duođaid oažžut vejolašvuodaid nannemii ja ovdánahttimii
- ceggejuvvo sierra doarjaortnet sámi guovluid eanadoalu ovdánahttimii
- nuoraid galgá movttiidahttit bargat sámi vuodđoealáhusain
- meahcástanealáhusaid ealáhusšiehtadus čielggaduvvo ja biddjojuvvo doibmii
- galgá láhcít dili ekonomalaš ovdáneapmái nu ahte boazodoallu sáhttá leat resursan eará ealáhusdoalliide, nugo duodjái

8 Sámeigella

Giella buorrána beaivválaš anu bokte, ja buot doaimmat sámeigela várás galggašedje sihkkarastit eanet giellageavaheaddjiiid. Árbvierut ja árvvut seailluhuvvojit ja sirdašuvvot giela bokte. Ferte álggahit doaimmaid mat váfistit ahte Sámelága giellalágat čuvvojit ja ahte jus daid rihkku, de áššáskuhttojuvvo. SáB áigu bargat dan nammii ahte:



- sámeigella nannejuvvo ja čalmmustahttojuvvo
- sámeigella rahpá vejolašvuodaid ja ásaha gullevašvuoda. Sámit galget beassat geavahit gielaset miehtá eallima
- oahpahusa galgá láhcít nu ahte buohkat geat áiggošedje oahppat sámeigela ožzot dan vejolašvuoda
- giellageavaheami ferte normaliseret, nu ahte dan sáhttá visot eallima oktavuodain beaivválaččat geavahit
- sámegiel gealbu berrešii luvvet ovdamuniid, ja njálmmálaš giellagealbbu gáibádus berrešii leat dehálaš eaktun dihto virggiide, áinnas almmolaš surgiin
- buohkat berrešedje beassat sámeigela hállat giellaarenaid ja giellalávgumiid lágidemiin
- ásahuvvojit mánggalágan doaimmat lasihan dihtii sámegielhálliid logu, earret eará nu ahte giellaoahpahus lágiduvvo ođđa dutkama rávtagiidi mielde

9 Duodji

Duoji bokte sirdašuvvet dološ ráje árbvierut. Vásáhus ja čehppodat sirdojuvvo buolvvas bulvii. Ná jotkojuvvo árvvoláš čehppodat, maid doloža rájes lea rábidan. Moanaid sámi servodagain lea duodji kultuvrra caggin. Duodji lea identitehta, kultuguoddi, árbvieruid guoddi, dat ásaha gullevašvuoda ja dat ásaha iešdovddu duojáriin ja servodagain. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- álbmot oažžu rivttes dieðuid duoji birra
- ásahuvvojit deaivvadanbáikkit máhttoloktemii ja fágaovdáneapmái
- sámi identitehta ja giella nannejuvvojit duddjoma bokte
- mágga sajid čajáhusain lasihuvvo duoji birra diehtu ja duoji árvu
- duodji oažžu riikkaidgaskasaččat eahpeávnnašaš sámi kulturárbbi árvodási

10 Eallilan olbmot

Eallilan olbmot leat historjjálaš oktavuođas dollojuvvon nana árvvus ja danne sis berrešii leat guovddáš sadji sámi servodagas. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- nanne ja ovdánahttá sámi dearvasvuodadeaivvademiid eallilan olbmuid várás
- leat sámegielhálli bargit buohcciruovttuin, nu ahte ássit dovdet oadjebasvuoda go gielaset besset hållat
- ceggejuvvojit deaivvadanbáikkit gos eallilan olbmuid ja nuoraid oktavuohta díkšójuvvo
- ásahuvvo sámi boarrásiidáittardeaddji
- sámi eallilan olbmot buohcceruovttuin ožžot báikkálaš jagiáigevuđot biepmu mii sihkkarastá sihke guoddevaš ja buori boarrásiidfuolahusa



11 Mánát ja nuorat – sámi mánáidgárddis allaskuvlii/universitehtii

Galgá gjiddet fuomášumi mánáid ja nuoraid sámi identitehta nannemii. Sámi mánát ja nuorat leat oassin álbmogis mas lea oktasaš historjá ja kultuvrralaš árbi. SáB áigu bargat dan nammii ahte buot sámi mánáide sihkkarasttášii oahpahusmanu mánáidgárddis gitta allaskuvlla- ja universitehtadássái. Oahpahus galgá leat sámegillii ja sámi premissaid vuodul, nu ahte nuorat movttiidahttojít hábmet boahttevuodaset sámi árvvuid vuodul. Nuoraid ferte hásttuhit válljet sámegiela oahpahangiellan skuvllas.

Giellafálaldat galgá heivehuvvot juohke mánnái ja nurrii. Vai dánna lihkostuvašii, de galgá leat buorre gulahallan gaskal ruovttu ja oahppoásahusaid. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- mánát ja nuorat oahpahuvvojit sámegillii ja sámegielas
- sámi kultuvras ja árbvieruin lea geatnegahton sadji buot mánáidgárddiin ja buot oahpaheamis
- sámemánáide galgá fállat mánáidgárddi/ovdaskuvlla gos lea sámegiella ja kulturgealbu

- oahpaheapmi sámegielas fágan geavvá dábalaš skuvlaáiggis
- sámegiel oahpponeavvut ráhkaduvvojut buot fágain mánáidgárddi rájes joatkkaskuvlla dássái
- sámi sisdoallu nannejuvvo buot fágasurggiid guovdu, oahpaheaddjiid gealbolasihamei bokte
- sámegielhálli bargiid oččodit mánáidgárddiide ja skuvllaide
- sámi nuoraidbargu riikkarájáid rastá nannejuvvo
- ásahuvvo sámi mánáidáittardeaddji
- ON mánáidkonvenšvdna čuvvojuvvo visot áššiin mánáidsuodjalusas
- sámi mánáidgárddiide ásahuvvojut guovttegielalaš ráđđeaddivrggit

12 Sámi museat

Mii oamastat historjámet ja vuogatvuoda dan gaskkustit. Museaid sámi ossodagat leat leamaš unniduvvon ethnográfalaš čájáhusaide, ja dávvirat leat čájáhusain beroškeahttá daid álgoálgosaš eaiggáidiid dahje birrasiid. Sierra sámi museaid ásaheami bokte galget sámi dávvirat máhcahuvvot sámi museaide main lea doarvái magasiidnakanpasiteahhta. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- várrejuvvo ruhta rádjaraasttildeaddji prošekti mas sámi museat ovttas álggahit riikkaidgaskasaš sámi čoakkáldagaid kártema dainna ulbmilin ahte álggahivčii máhcaheami
- hoahpuha barggu máhcahit Bååstede-prošeavta dávviriid gullevaš sámi museaide
- álggahuvvo sierra museologalaš eamiálbmotperspektivvalaš áigečála
- láhčojuvvo dasa ahte turisttat ja earát ožžot rivttes dieđuid sámi kultuvrra ja historjjá birra
- várrejuvvo doarvái ruhta sámi dáiddamusea ollašuhttimii

13 Vašsás dadjamušat ja guottut

Givssideapmi, veahkaváldin ja nállevealaheapmi lea servodatváttisvuhta mii áítá vuđolaš demokráhtalaš árvvuid, nugo gierdilvuoda, áktejumi, ovtaárvosašvuoda ja oktiigullevašvuoda. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- galget buot sámegielain leat olámuttus dieđut nállevealaheami, givssideami ja vašsás dadjamušáid birra. Dáin galget leat dieđut vuogatvuoodaid birra ja makkár diediharininstánssat leat gávdnamis
- ovttadássásašvuoda- ja vealaharláhka doahttaluvvo ja jeagaduvvo
- diehtu sámiid, sámi kultuvrra ja sámi servodagaid birra galgá ođasmahttit ja nannet



- ásahuvvo fáttmasteaddji servodat gosa lea sadji buot olbmuide beroškeahhtá duogážis
- demokráhtalaš servodaga vuodđoárvvut nannejuvvojít, nugo tierdevašvuohta, ovtaárvoasašvuohta, ákteinupmi, olmmošvuohta ja oktiigullevašvuohta

14 Ovttadássásašvuohta

Galget leat seamma vejolašvuodat árvvolaš eallinárvi, beroškeahhtá sohkabealis ja sojus. Servodaga ovdáneapmi galgá láhčit saji ottaskasolbmo vuogatvuhtii eallit iežas válljemiid vuodul. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- galgá leat seamma vejolašvuohta árvosaš eallinárvi, beroškeahhtá sohkabealis, sojus dahje doaibmanávcain
- bajit politihkalaš mihttun lea seammaárvosaš oassálastin servodagas
- boahrttevaš servodat galgá olles álbtogii leat fáttmasteaddjin

15 LHBTIQA+ - Lesba, homofiila, bifila, transolbmot, intersex, queer/bonju, aseksualitehta

SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- sámi LHBTQIA+ olbmuin galgá leat iešráđđenvuoigatvuohta, friddjavuohta ja vejolašvuohta eallit nu go ieža dan dáhktot ja gos hálidit balakeahhtá veagalváldimis ja vealaheamis
- Duohtavuođa- ja soabahankomišuvdna galgá barggustis siskálastit ja guorahallat daid hástalusaid mat leat áidhalunddot bonju sápmelaččain, sihke historjjálaččat ja dál, ja čujuhit mo kolonialisma lea váikkuhan sámi oainnu sohkabeallái, bearrasii ja seksuálitehtii
- bonju olbmuid dili galgá guorahallat ja siskálastit veahkaváldima ja rihkkuma vuostá bargui sámi guovlluin ja servodagas muđui
- gealbu sohkabeali ja seksualitehta hárrai lasihuvvo sámi gielldain, erenoamážit ásahusain nugo skuvllain, mánáidsuodjalusas ja dearvvašvuodasuorggis
- diehtojuohkin- ja oahppoávdnasat main leat čállojuvvon erohusat sohkabeali, identitehta ja seksualitehta dáfus, galget leat olámmuttus sámegielain, sihke online ja báberhámis ja galget leat fidnemis guoskevaš ásahusain ja arenain



- ferte lasihit doarjaga prošeavtaide ja servviide mat barget LHBTQIA+ áššiiguin sámi servodagain ja oččodit daid fásta ortneigiin
- áššiin mat máninnašit LHBTQIA+ gažaldagaid galgá Sámediggi álohi ráđđádallat dutkiiguin, servviiguin dahje earáiguin main lea dán suorggis gealbu ja vásáhus

16 Dearvvašvuohta ja fuolahus

Sámiin galgá leat ollislaš dikšofálaldat oktan sámegiela- ja kulturgealbbuin. Dál máŋgga doaimma ja dearvvašvuodafitnodaga stivre ruhta, iige olmmošvuohta ja gealbu. Dát čuohcá divššohasaid dárbbuide ja sin sámi árbevieruide olbmuidgaskasaš ovttasdoaibmamii. SáB áigu bargat dan nammii ahte:

- doalahivčče ja nannešii dearvvašvuodabálvalusaid sámi guovlluin
- álggahuvvojit doaimmat mat movttiidahttet sámegielalaš nuoraid gazzat oahpu dearvvašvuða- ja sosiálasuorggis
- eastadeaddji bargu ja heahteveahkefálaldat nannejuvvo sidjiide geain leat psyhkalaš váttsivuodat
- gárrenmirkkogeavaheami eastadeapmi nannejuvvo nu ahte geavaheaddjít ja oapmahaččat ožžot dárbbašlaš veahki
- fálaldat ja dikšu nannejuvvo buohkaide geat leat veahkaváldima gillán
- ceggejuvvojit sámi dearvvašvuða-/dovddapárkkat sámi guovlluin
- ásahevvo sierra sámi buohcciidáittardeaddji
- dikšo- ja fuolahusbálvalus galgá fálaldagastis goallostit sámi árvvuid ja olmmošlaš dárbbuid
- sámi gealbu ja resursa galgá bálkáhuvvot badjelii go eará vástideaddji virggit sámi gealbbu haga



Jienas Sámeálbmot Bellodaga